

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies

ISSN 2518–7554 print
ISSN 2518–1327 online

doi: 10.32718/nvlvet9211
<http://nvlvet.com.ua>

UDC 619. 477

The history of the treatment of animals in Lviv

V. Prisyazhnyuk

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 16.10.2018
Received in revised form
15.11.2018
Accepted 16.11.2018

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-097-624-42-08
E-mail: Vasyl.prisyazhnyuk@gmail.com

Prisyazhnyuk, V. (2018). The history of the treatment of animals in Lviv. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, 20(92), 55–58. doi: 10.32718/nvlvet9211

During the XV – first half of the XVII century, Lviv was the artisan, educational and cultural center of Ukraine due to the fact that it stood at the intersection of major European roads and was a well-known market center for sales, exchange and commodity production in Central and Southern Europe. The first schools for the training of medical specialists were family, that is, family schools. Later, the schools became known as workshops. In the 14th century the workshops were independent higher educational institutions and were not part of the universities, even in Europe, as it was regulated by the statutes of universities. Ukrainian workshops later started out academies and universities and had the attributes of higher educational institutions: statute, flag, seal, ciches, icons, which testified the place and importance of the school (shop) in the life of the country. The prince (king) gave the certificate of the opening of the school. The statute of the work shop was extended to members of the association: a student, an apprentice and a master. Workshops statutes were legal documents and often were not changed much for centuries. Medieval archival documents of the XIV – first half of the XVII century (workshops statutes, books on current affairs, books of the city authorities) quite fully reflect the Lviv workshop structure not only quantitatively but also professionally. The two oldest statutes of the blacksmith shop in 1529 and 1558 are stored in the Lviv State Historical Archives. In the future, the blacksmiths-conquerors were engaged in the treatment of not only horses but other animals. Particularly in the fight against poisonous animal diseases, they enriched the experience of medical practice, which was passed on to subsequent generations. However, all of these were educational institutions, in which a small number of qualified medical specialists trained, and the majority of the population and animals were served by healers, bloodshed, blacksmiths, and veterinary doctors. Diagnosis of diseases at that time was based mainly on using only their senses: it was investigated the movement of animals, body temperature, eye color, condition of the tongue, nasal mirror, mouth and nasal cavity, removing sweat, urine, breath, nostrils and so on. In countries that were under the care of Austria, Hungary, Poland and other countries of Western Europe, has acted veterinary service structure of relevant states. Already in the XII – XIII centuries laws have been enacted and the measures were developed, aimed at preventing the emergence and spread of diseases (quarantine disposal of dead animals, compliance with sanitary regulations, etc.). Great attention was paid to protecting people from infectious diseases. Opening of veterinary school and horses forging was the result of the rise of trade and economic, cultural and educational ties in the medieval city, which was contributed to the birth and development of the work shop structure that gave the beginning of a medical case, and later – the birth of veterinary education in Galicia.

Key words: Lviv, workshops, statutes, blacksmiths, cutters, schools, training, masters, medical treatment, animals, folk medicine, illness, farrier, shepherds, medical measures, surgeons, barbers, diagnostics, veterinary service, epizootic.

Історія лікувальної справи тварин у Львові

В.Я. Присяжнюк

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

Протягом XV – першої половини XVII століття Львів був ремісничим, освітнім та культурним центром України завдяки тому, що стояв на перетині великих європейських шляхів і був відомим ринковим центром збуту, обміну та товарного виробництва у

Центральній та Південній Європі. Першими школами з підготовки фахівців лікувальної справи були родинні, тобто сімейні школи. Пізніше школи стали називатися цехами. У 14 ст. цехи були самостійними вищими навчальними закладами і не входили до складу університетів навіть у Європі, оскільки це регламентувалося статутами університетів. Середньовічні архівні документи XIV–першої половини XVII століття (цехові статuti, книги запису поточних справ, актові книги міської влади) досить повно відображають цехову структуру Львова не тільки кількісно, а й фахово. У Львівському державному історичному архіві зберігаються два найдавніші статuti ковальського цеху 1529 і 1558 рр. Підготовка спеціалістів лікувальної справи тварин в Україні й відповідно у Львові довгий час велася при цехах ковалів. У подальшому ковалі-коновали займалися лікуванням не тільки коней, а й інших тварин. Особливо, в боротьбі з пошесними захворюваннями тварин вони збагачували досвід лікувальної практики, який передавали наступним поколінням. Проте все це були навчальні заклади, в яких готували невелику кількість фахівців лікувальної справи, а більшу частину населення і тварин обслуговували знахарі, кровопускачі, ковалі, коновали. Діагностика захворювань у той же час базувалася, в основному, лише на використанні власних органів чуттів: досліджували рух тварин, температуру тіла, колір очей, стан язика, носового дзеркальця, ротової та носової порожнини, видалення поту, сечі, запах із рота, ніздрів тощо. У країнах, що були під опікою Австрії, Угорщини, Польщі та інших держав Західної Європи, діяла структура ветеринарної служби відповідних держав. Уже у XVI–XVII ст. були прийняті закони і розроблені заходи, спрямовані на запобігання захворюванням та їх поширенню (карантин, знешкодження трупів тварин, дотримання санітарних правил тощо). Велика увага приділялася охороні людей від заразних захворювань. Це були вже перші паростки ветеринарного законодавства. Зародження і розвиток цехової структури було наслідком піднесення економічно-торгівельних та культурно-освітніх зв'язків у середньовічному Львові, що дало початок лікувальній справі тварин, а в подальшому – відкриттю шкіл і зародженню ветеринарної освіти в Галичині.

Ключові слова: Львів, цехи, статuti, ковалі, різники, школи, навчання, майстри, лікувальна справа, тварини, народна медицина, захворювання, коновали, пастухи, лікарські заходи, хірурги-цирульники, діагностика, ветеринарна служба, епізоотії.

Вступ

Впродовж останніх років опубліковано цілу низку наукових досліджень вітчизняних авторів (Kis, 1968; Verkhratskyi and Zabudovskyi, 1991; Verbytskyi et al., 2002; Rudyk and Bisiuk, 2002), присвячених історії медицини, що розкриває питання зародження, становлення та розвитку лікувальної справи, в тому числі у різних регіонах України залежно від політичних і соціально-економічних умов. У значній кількості наукових праць доведено про організацію і становлення державної ветеринарної служби певного краю, області (Aranchii, 1998; Sadvari et al., 2000; Kurtiak and Tkachuk, 2001; Rudyk and Bisiuk, 2002; Sytarchuk, 2002) і України загалом (Kodeks pryvileiv i prav m. Lvova za 1356–1685 rr; Verbytskyi et al. 2002).

Мета дослідження: висвітлити питання діяльності фахівців лікувальної справи з метою недопущення захворювань та лікування тварин у певних історичних умовах у Галичині.

Завдання дослідження полягали в тому, щоб отримати дані щодо організації форм роботи фахівців лікувальної справи тварин у давні часи у Львові, розкрити сутність народної ветеринарії, діяльність цехів ковалів, різників з метою зменшення захворюваності тварин і людей у певних політичних та соціально-економічних умовах Львова.

Матеріал і методи досліджень

Матеріалом для вивчення лікувальної справи тварин на західноукраїнських землях були окремі архівні документи державного історичного архіву м. Львова, періодичні видання, статті, а також деякі вітчизняні та іноземні бібліографічні джерела Національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України у м. Львові. При проведенні досліджень використано методи: хронологічний, системний, порівняльно-історичний, аналітичний.

Результати та їх обговорення

В XIII ст. епізоотії призводили до масової загибелі тварин у Росії, Литві, Польщі та інших сусідніх країнах, хоч точних даних про них майже немає. Найпоширенішими на той час були такі захворювання: сибірка (телей, тальок), чума ВРХ (морова хвороба), сап коней (носатизна) та ціла низка інших хвороб, які уражали не тільки тварин, а й людей. Люди були безпомічними у боротьбі з ними. Вони не вміли їх діагностувати, а методи лікування були примітивними. Про ветеринарію в той час знали мало, вона носила емпіричний характер уявлень про хвороби тварин, хоч її корені тягнуться в далекі минулі часи.

У ті часи всі заходи проти пошестей і лікування тварин тримались на народній ветеринарній медицині. Надання допомоги тварині під час захворювання вже вказувало про зародження ветеринарії. Усували ці хвороби домашніми, цілком простими засобами, такими як рум'янок, цвіт чорного бузку, льняне насіння, олія, полин, ягоди ялівцю, дубова кора, гірчиця, сіль, мідний купорос тощо. Серед інструментів, які застосовували при хворобах, на цей час були пушадда і троакар. Рекомендовалися ліки у формі порошків, заливань, вдихання пари, натирання. У XI–XV ст. лікуванням тварин усе частіше почали займатися конюхи, пастухи, народні цілителі, знахарі, волхви. З розвитком тваринництва власники тварин та члени їхніх сімей стають одночасно і пастухами, і ветеринарами, які вміли допомагати тваринам за незначних ушкоджень і хвороб, доглядати їх під час родів. Вони вміли стежити за здоров'ям тварин, визначати хворобу і надавати тваринам посильну лікувальну допомогу. Господарі та пастухи добре усвідомлювали, що з метою запобігання захворюванням тварин необхідно утримувати в чистоті, добре годувати, випасати тільки на сухих пасовищах. Діагностика захворювань у той же час базувалася, в основному, лише на використанні власних органів чуттів: досліджували рух тварин, температуру тіла, колір очей, стан язика, носового дзеркальця, ротової та носової порожнини, видалення поту, сечі, запах із рота, ніздрів тощо.

Пастухам було відомо і про заразні хвороби, яким вони намагалися запобігти і лікувати їх, а також хвороби вимені, органів травлення і дихання. Пастухи намагалися найрізноманітнішими способами лікувати і паразитарні захворювання. Наприклад, фасціольоз (мотилицю) вони лікували галузками смереки, конопляним насінням, підсмаженим вівсом. Пастухи, скотарі, знахарі збирали, сушили, зберігали і застосовували лікарські трави при родах і травмах, вони займалися також кровопусканням. Для лікувальних цілей використовували кров, жир, жовч, кістковий мозок, молоко і молочні продукти, рослинні олії, тобто саме вони були першими ветеринарними фахівцями-лікарями.

Лікуванням тварин займалися також мандрівні хірурги-цирульники. У XII ст. хірурги-цирульники перейшли до осідлого способу життя і стали об'єднуватися у цехи, в яких займалися лікуванням хворих тварин і навчанням молодих фахівців. Велику роль в житті і побуті львівського міщанства відігравали хірурги-цирульники. Вони займалися лікуванням, виготовляли ліки, пластирі, пускали кров, а також стригли і голили. Цирульники були у Львові вже в XV ст. У 1578 р. тут було засновано цех цирульників. Між 1572–1606 рр. міське право одержало 9 хірургів. Протягом XVI–XVIII ст. у Львові постійно працювало 8–10 хірургів. Кількість їх зменшилась лише на початку XVIII ст. В 1702–1727 рр. міське право одержало лише 5 цирульників. Уже наприкінці XVIII ст. професія цирульників-хірургів розпадається на дві професії: цирульників-фельдшерів і цирульників-перукарів. Цирульників-фельдшерів у 1829 р. було 13, перукарів 6. У Луцьку згідно з поборовим реєстром у 1583 році було 9 різників, 3 цирульники; у Кременці реєстр 1583 року дає таку статистику: 4 різники, 1 цирульник; у Володимирі – 5 різників, у Белзі в 1578 році було 6 різників. Поборові реєстри 1564 року землі Холмської вказують, що в Холмі було 13 різничих яток, в Красноставі – 16, у Буську – 6 різників. Що стосується Волинських міст, то в Торчині було в 1591 році 5 різників, у Клевані – 6 різників.

Під контролем урядового лікаря, якого тоді називали “фізиком” (phiscus), поліцейські ветеринарно-санітарні доручення виконували хірурги-цирульники, які одночасно були його заступниками. Для санітарного нагляду в кожному населеному пункті призначали санітарних наглядачів – комісарів, першочерговим обов'язком яких було повідомлення вищих інстанцій про появу епідемій чи епізоотій. Урядовим розпорядженням у 1774 році в усіх округах також вводилась посада рядового хірурга.

У країнах, що були під опікою Австрії, Угорщини, Польщі та інших держав Західної Європи, діяла структура ветеринарної служби відповідних держав. Вже у XVI – XVIII ст. були прийняті закони і розроблені заходи, спрямовані на запобігання захворюванням та їх поширенню (карантин, знешкодження трупів тварин, дотримання санітарних правил тощо). Велика увага приділялася охороні людей від заразних захворювань. Це були вже перші паростки ветеринарного законодавства.

Але найбільшої шкоди тваринництву наносили пошесні захворювання (мор). За цей період найбільш спустошливими пошесними захворюваннями були: морова зараза худоби (чума), зараза легень ВРХ (повальне запалення легень), карбункул (сибірка), віспа овець, зараза писка і ратиць худоби (ящур).

У Росії про поширення сказу згадується в 1608 році, чуми ВРХ – в 1625 р., повального запалення легень ВРХ – в 1677 р. Сибірка була широко поширена в Росії, через що в 1640 році був прийнятий Указ “О предосторожности от скотского падежа и предохранения людей от болезни”. У 1709 році пошесть морової зарази розповсюдилась з Італії, охопила всю Європу і тривала до 1717 року. Повторення хвороби спостерігалось у 1726–1730 роках, 1740 році й тривало з перервами до початку XIX ст. Втрати від чуми 1735–1770 рр. склали понад 3 млн тварин. Сибірка була зареєстрована у Польщі в 1628, 1776 роках, причому з великим поширенням. Ящур у Європі зареєстрований у 1763 р. та наступних роках, віспа овець – у 1714 році. Всі ці спустошливі хвороби доходили і до Галицького краю, завдаючи значної шкоди власникам тварин. Головним завданням було недопущення захворювань. Приблизно в цей час запроваджується дезінфекція приміщень, накладання 40-денного карантину та інші заходи.

З історії розвитку сільського господарства, зокрема тваринництва, на території Західної України у 18–19 ст. відомо, що економічний стан селян у цей період погіршився. Тваринництво розвивалося повільно і відставало від центральних областей Австрії та Угорщини. До того ж поширення заразних і незаразних захворювань також гальмувало розвиток тваринництва, позначившись на чисельності поголів'я та продуктивності тварин.

Висновки

Першими фахівцями лікувальної справи тварин у давні часи в Галичині були пастухи, скотарі, вівчарі, коновали, ковалі, а пізніше – цирульники-хірурги.

У XVI-XVIII ст. були прийняті закони і розроблені заходи, спрямовані на запобігання заразним захворюванням тварин і людей та їх поширенню.

Для лікування тварин використовували засоби рослинного і тваринного походження.

Зародження і розвиток цехової структури було наслідком піднесення економічно-торгівельних та культурно-освітніх зв'язків у середньовічному Львові, що дало початок лікувальній справі тварин, а в подальшому – відкриттю шкіл і зародженню ветеринарної освіти в Галичині.

Перспективи подальших досліджень. Планується дослідити створення ветеринарних науково-практичних товариств та їхню роль у розвитку лікувальної справи і тваринництва в Галичині.

References

- Aranchii, S.V. (1998). *Istoriia veterynarnoi medytsyny Poltavshchyny*. Poltava: Poltavskiy literator (in Ukrainian).

- Bohoiavlenskyi, N.A. (1980). Drevnerusskoe vrachevanye v Kh1-KhUIIst. M. (in Ukrainian).
- Verbytskyi, P.I., Dostoievskyi, P.P., & Rudyk, S.K. (2002). Istoriiia veterynarnoi medytsyny Ukrainy. K. Vetinform (in Ukrainian).
- Verkhratskyi, S.A., & Zabludovskyi, P.Iu. (1991). Istoriiia medytsyny. Kyiv (in Ukrainian).
- Sadvari, Yu.Iu., Bakhtyn, V.F., & Dudash, A.V. (2000). Veterynarna medytsyna Zakarpattia na mezhi tysiacholit. Uzhhorod: Patent (in Ukrainian).
- Kis, Ya.P. (1968). Promyslovist Lvova u period feodalizmu. Lviv (in Ukrainian).
- Kurtiak, B.M., & Tkachuk, P.S. (2001). Narys istorii veterynarnoi medytsyny Lvivshchyny. Lviv: Triada plus (in Ukrainian).
- Rudyk, S.K., & Bisiuk, I.Iu. (2002). Istoriiia veterynarnoi medytsyny Kyivshchyny. K. Ahrosvit (in Ukrainian).
- Sytarchuk, V. (2002). Istoriiia veterynarnoi medytsyny Rivnenshchyny. Rivne (in Ukrainian).
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIA), Fond 52, Opys 2, Sprava 8 (in Ukrainian).
- Vytiahy z Lvivskykh zemskykh i misykykh aktiv u spravakh mista za 1411–1786 rr. TsDIA m. Lvova. F. 52, O. 2 (in Ukrainian).
- Knyha zapysiv protokoliv vyzvolennia tsekhu kovaliv. TsDIA m. Lvova. F. 52, O. 2, 989–995 (in Ukrainian).
- Kodeks pryvileiv i prav m. Lvova za 1356–1685 rr. Ukladach Antonii Alembek. TsDIA m. Lvova. F. 52, O. 2, 1153 (in Ukrainian).
- Kasova knyha tsekhu kovaliv. TsDIA m. Lvova. F. 52, O. 2, 996–999 (in Ukrainian).